גמרא

*הריני כבן עזאי בשוקי טבריא אמר ליה ההוא מרבנן לאביי א] איכא למדרשינהו לקולא ואיכא למדרשינהו לחומרא ממאי דלקולא אימא לחומרא? לא סלקא דעתך מדאקיל רחמנא גביה דתניא א) כי טוב לו עמך במאכל עמך במשתה שלא תהא ב] אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי קרקע, ג] מיכן אמרו ב) הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו אדרבה נחמיר עליה מדרבי יוסי ברבי חנינא ג) דאמר רבי יוסי בר' חנינא בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית *אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו שנאמר בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וכתיב °וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד, לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו שנאמר °וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו לא באת לידו ד] לסוף מוכר את ביתו ה] שנאמר °ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה מאי שנא התם דקאמר לא הרגיש ומאי שנא הכא דקאמר לא באת לידו? כדרב הונא ד) דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה **הותרה לו, הותרה לו ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר ה) (לא באת לידו לסוף שלוה ברבית שנאמר °וכי ימוך אחיך וגו' וכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית) לא באת לידו עד שמוכר את בתו שנאמר °וכי ימכור איש [את] בתו לאמה (ואע"ג דבתו בהאי ענינא ו] ליתא ניחא לאיניש דליזבין ברתיה ולא ליזיף בריביתא דאילו התם מינרעא ואזלא ואילו הכא קא מוספא ואולא) לא באת לידו לסוף שמוכר את עצמו שנאמר °כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך ו) לא לך אלא לגר שנאמר לגר ולא לגר צדק אלא לגר תושב שנאמר לגר תושב ח) משפחת גר זה העובד כוכבים כשהוא אומר או לעקר ט) (משפחת גר) זה הנמכר ונעשה משרת לעבודת כוכבים עצמה. א"ל הא אהדריה קרא ז] (תנא דבי רבי ישמעאל הואיל והלך ח] ומכר עצמו לעבודת כוכבים אידחה אבן אחר הנופל ת"ל י) (°גאולת עולם תהיה לו וביובל יצא) אלמא גאולה תהיה לו=דלא ליטמע בעובדי כוכבים ולעולם לענין פדיונו נחמיר ט] יא) אמר רב נחמן בר יצחק כתיב °אם עוד רבות בשנים וכתיב °אם מעט נשאר בשנים וכי יש שנים מרובות ויש שנים מועטות אלא נתרבה כספו, מכסף מקנתו, נתמעט כספו, כפי שניו, י] ואימא היכא דעבד תרתי ופיישי ארבעי ליתב ליה ארבע מכסף מקנתו והיכא דעבד ארבע ופיישי תרתי ליתב ליה תרתי כפי שניו? א"כ נכתוב אם עוד רבות שנים מאי בשנים: נתרבה כספו בשנים, מכסף מקנתו, נתמעט כספו בשנים, כפי שניו, אמר רב יוסף דרשינהו רב נחמן להני קראי כסיני: לא ימכור ברחוק כו': מנא הני מילי דת"ר °והשיגה ידו יד עצמו שלא ילוה ויגאל יב) ומצא פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב, ברע ויגאל ביפה כדי גאולתו כדי יא] גאולה הוא גואל ואינו גואל לחצאין. למימרא דמצא השתא משמע ורמינהו °ומצא יג) פרט לממציא עצמו מיכן אמר רבי אליעזר יב] אם משיצאה אבן מתחת ידו הוציא הלה את יג] ראשו וקיבלה פטור אלמא מצא מידי דאיתיה מעיקרא משמע? אמר רבא הכא מענינא דקרא והכא מענינא דקרא: הכא דומיא דהשיגה ידו מה השיגה ידו דהשתא אף מצא נמי דהשתא, והכא יד] דומיא דיער מה יער מילתא דאיתיה מעיקרא אף מצא מילתא דאיתיה מעיקרא : ובהקדש כו': מנא ה"מ יד) דת"ר °ואם גאל יגאל מלמד שלוה וגואל, וגואל לחצאין אר"ש מה טעם: לפי שמצינו במוכר שדה אחוזה שיפה כחו שאם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת לבעלים ביובל, הורע כחו שאינו לוה וגואל ואינו גואל לחצאין, אבל מקדיש שדה אחוזה הואיל שהורע כחו שאם הגיע יובל ולא נגאלה יוצא לכהנים יפה כחו שלוה וגואל וגואל לחצאין

תורה אור: דברים טו; ויקרא כה; שם; שם; שמות כא; ויקרא כה; שם; שם; שם; שם; דברים יט; ויקרא כז

מסורת הש"ס א) קדושין כ. וש"נ ב) שם כ. ג) [תוס' פ"ה] קדושין כ. סוכה מ: ד) סוטה כב. יומא פו: [סו. ע"ש קדושין כ. מ. מ"ק כז:] ה) [כל זה נדפס בטעות ושייך לקמן בסמוך לבין תיבה מוסגא ואולא לתיבה לא באת לידו] ו) [הכא שייך דיבור הנ"ל] ז) [ב"ק קיג: ב"מ עא.] ח) [יבמות מו.] ט) [בקדושין ליתא] י) [נ"ל גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו כ"א בקדושין] יא) קדושין כ: יב) מכות ח. [סוטה מה: סנהדרין סו.] יג) מכות ח. ע"ש יד) קדושין כ:

תוספות

דתניא כי טוב לו עמך . הכי איתא בכל הספרים ונראה דלא גרסינן הכי דאין זה כי אם סיפור דברים של העבד כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך ואין זה ליווי אלא גרס כדאיתא בסיפרי כתושב כשכיר יהיה עמך דהיינו ליווי : **כמה** קשה אבקה של שביעית . פירוש דהיינו סחורה דאין זה עיקר האיסור דעיקר האיסור הוא חרישה וזריעה ואם תאמר ומנלן דעל ידי סחורה בלבד קלקולים אלו שמפרש כאן באין עליו דלמא על ידי חרישה וזריעה דוקא הם באים וי"ל דהיינו מדה כנגד מדה ע"י שמכר פירות שביעית הוא מוכר את אחוזתו : **או** לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה . לפי שסופן של עבודות כוכבים ליעקר דריש הכי : **ואימא** היכא דעבד תרתי ופיישי ד' כו' . פירש רש"י ולא בהכסיף והשביח מישתעי מידי ול"נ דא"כ אין זה כי אם מפשטיה דקרא ובלא ייתור שמעינן ליה ומשמע דרב נחמן בר יצחק מיתורא קא מפיק לכן נראה לפרש ואימא היכא דעבד תרתי ופייש ארבע ניתיב ליה ארבע מכסף מקנתו בין הכסיף בין השביח והיכא דעבד ארבע ופייש ליה תרתי ניתיב ליה תרתי כפי שניו בין הכסיף בין השביח ולהכי אתא יתורא דקרא דלעולם אחר הסמוך אזלינן :

רש"י

סריני . טו] א) משובח במקומי שאני דרשן ובקי כבן עזאי שהיה משתבח בשוקי טבריא כדתניא בבכורות בפ' תשיעי (דף נח.) בן עזאי אומר כל חכמי ישראל טז] לפני כקליפת השום : **איכא למדרשינהו** . הכי קראי דעבד עברי : **קיבר** . שנונדי"ר : **מדרבי יוסי בר' חנינא** . דודאי לא בא לידי כך אלא מפני שהיה רשע יז] (ועושה) סחורה בפירות שביעית : **אבקה של שביעית** . הסוחר בפירות שביעית ולהכי קרי ליה אבק שאין זו עיקר מלותה של איסור שביעית : **וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר** . ודרשי' סמוכין והכי אמר רחמנא אם לא תשמרו מצות יובל סופכם למכור מטלטלין וכלי תשמיש : **לא הרגיש** . לא נודעזע לשוב מן העבירה : **לא באת לידו** . ב) משמע שלא יעלה על לבו שיהא עושה שום עבירה : **נעשית לו כהיתר** . דומה בעיניו כהיתר הלכך ברישא דלא עבר עדיין אלא פעם אחת תני יח] הרגיש דמשמע שהיה יודע ונותן אל לבו שהיה עובר אבל לא נרתע מן העבירה ועשאה ובפעם שניה תני לא באת לידו שאפילו על לבו אין עולה שתהא עבירה : **ניחא ליה לאיניש דליזבין ברתיה ולא לוזיף בריביתא** . יט] דריבית כתיב בהאי ענינא דכתיב (ויקרא כה) אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' והא ודאי מקמי הכי כבר זבנה לברתיה דבהכי ניחא (א) ליה : **שדין בתו מגרעא ואזלא** . שכשם מכירת הבת אינה שתהא שפחה אלא עד שיגיעו ימי נערות ואם בא לפדותה בתוך כך מחשב הדמים שמכרה כמה מגיע לכל שנה שהיתה ראויה להיות ביד האדון ולפי אותו חשבון המגיע לכל שנה מנכה לו האדון לכל שנה ושנה ששמשתו כדתניא בקדושין (דף יח.) והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה: **ונעשה** כ] **משרת** . שהיה נעשה משרת לעבודת כוכבים לחטוב עצים ולשאוב מים : **א"ל אביי** . להאי מרבנן אפ"ה הא אהדריה קרא שיהו מרחמין עליו : **אדחה אבן** . כלומר שלא יגאל לעולם : **נחמיר** . עליה שאם נמכר במנה והשביח יחשב במאתים או אם נמכר במאתים והכסיף יחשב במאתים כדכתיב (שם) מכסף מקנתו : **וכי יש שנים מרובות** . שתהא שנה כא] יתירה מחבירתה דקאמר קרא אם עוד רבות בשנים או שנה פחותה מחבירתה : **אלא** . הכי קאמר קרא אם יש ריבוי בכספו בשנים שהוא עומד בהן כלומר מה שהשביחו ישיב גאולתו מכסף מקנתו דאין מחשב אלא כמה שנמכר ואם מעט נשארו דמיו בשנים שהוא עומד בהן כגון שהכסיף כפי שניו ישיב את גאולתו : **ואימא** . הכי קאמר קרא היכא דפלא ליה תרתי שני ופשו ארבעי עד יובל ליתיב ליה כמה שמגיע לארבע שנים מכסף מקנתו לפי חשבון שקנאו : **כפי שניו** . לפי שנים שהיה עדיין חייב לעובדו ולאו בהכסיף והשביח משתעי קרא : **ומצא את רעהו ומת** . שהיה חבירו מלוי שם בשעה שהרים זה הגרזן כב] חייב פרט לממציא את עצמו דפטור זה מגלות : **מה השיגה ידו דהשתא** . דודאי מעיקרא כשמכרה לא היתה ידו משגת כדכתיב (שם) כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו : **ואם גאל יגאל שמקדיש וגו' מלמד שלוה** . מאחר וגואל ואם ירצה יגאל לחצאין : **הורע כחו** . כדאמרן לעיל :

א) עיין ברש"י דקדושין כ. שפירש בע"א ב) [ע' במהרש"א בח"א בקדושין מ"ש על פירוש רש"י וע' נ"ק]

תני

רבינו גרשום*)

הריני כבן עזאי בשוקי טבריא . שכשם שהוא היה חכם גדול והיה עומד בשוק ואומר כל מי שרוצה לשאלני דבר הריני משיבו אף אני כן מי שירצה יבא וישאלני: [מכדי הני קראי דעבד עברי איכא למידרשינהו בין לקולא בין לחומרא]. לחומרא דאיכא למימר כי השביח מנין שאין מחשב (אלא) במאתים ת"ל לפי שניו ואם הכסיף מנין שאין מחשב אלא במאתים ת"ל מכסף מקנתו והיינו לחומרא: מדאקיל רחמנא גביה . שאין נותן בו מנהג בזיון אקיל נמי בפדיונו: אבקה של שביעית . אבקה כמו ריח איסור שביעית כלומר שעיקר איסור שביעית הוא וזהו שמאצר פירות שביעית עד שמיטה ומוחרין בפירות שביעית אינו עיקר איסור שביעית אלא דקא דרשינן לקרא לאכלה ולא לסחורה ואעפ"כ גורם אותו עון שמוכר מטלטליו דכתיב וכי תמכרו ממכר וי"ו מוסיף על ענין ראשון שמכירה זו באה על עון מכירת פירות שביעית. (לא באת) [לא הרגיש]. שלא נתחרט בו אלא חזר ומכר עוד : לא באת לידו . כלומר שאחר ששנה בעבירה דומה לו כהיתר ואינו משים על לבו לחזור עוד בתשובה [וזה לא באת לידו. ואע"ג דבתו בהאי ענינא לא כתיב ניחא ליה לאינש כלומר מוטב היה לו שימכור בתו קודם שילוה ברבית דאילו בתו אם השיגה ידו שתפדה עצמה או שפודה אחר מקרוביה מגרעת פדיונה ויוצאה כמו עבד עברי שמנכה שני עבודתה ומנכה מדמיה. והלוה ברבית מוסיף ונותן על הקרן תרבית] : לא לך אלא לגר כלומר [פעמים] שלא יזכה שימכור לך אלא לגר שוה וזולת מרובה שעובד לגר: לגר תושב . שאינו גר לכל דבר אלא שכופר בעבודת כוכבים : וזהו הנמכר לעבודת כוכבים עצמה . שהוא מכבד ומרבץ לפניה והיינו לעקר שנעקר לצורך עבודת כוכבים . והואיל ומפני עון שסוחר בפירות שביעית גרם שנמכר נחמיר עליו עוד וכשינאל תהא ידו על התחתונה: אמר ליה הא אהדריה קרא שחס הכתוב עליו לאחר מכאן דקאמר קרא גאולה תהיה וביובל יצא אחר שנמכר הואיל ואהדריה קרא וחס א) (נמי) עליה ונגאל ידו על העליונה : וכי יש שנים מרובות או שנים מעוטות. בשמיטה אחת יותר מבאחרת אלא כך פירושו. אם נתרבה כספו בשני עבודתו כגון ששבח כשהוא נגאל מחשב אחר כסף מקנתו כדכתיב ואם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב את גאולתו מכסף מקנתו : ואם נתמעט כספו . כגון שהכסיף יהיב בתר (השתא) [השנים] כפי שניו כמו ששוה עכשיו היינו ואם מעט נשאר בשנים וגו' והכא ילפינן בפירוש דנגאל וידו על העליונה :ואימא [להכי אתו הני קראי] דהיכא דעבד תרתי [שני דשמיטה ופיישי תו ארבע שני ופודהו (נגאל) יהיב ליה דמי דארבעי שני לבעליו] מכסף מקנתו שנתן בשבילו והיינו אם עוד רבות בשנים שעבד פחות מחצי שבוע שיתן לו דמי ד' שנים (שנשארו) לפי חשבון שקנאו ואם מעט נשאר בשנים היינו היכא דעבד ארבע [ופיישי תרתי ועכשיו הוא נגאל ליתן ליה דמי דתרתי שני והיינו כפי שניו כלומר כפי מעוט שנים שנשתיירו ולהכי הוא דאתו ולא להקל עליו כדקא דרשת : [א"כ . הוא דלהכי אתו לכתוב אם עוד רבות שנים : מאי בשנים . ש"מ דאם נתרבה כספו בשנים שהשביח יהיב מכסף מקנתו להקל כדאמרן] : כסיני דהכי פירושיהן : [לא ימכור ברחוק כו' . כדפרשינן לעיל : והשיגה ידו יד של עצמו . כלומר אם השיג משלו ולא שילוה : ומצא . מאחר שמכר פרט למצוי שלא ימכור מה שהיה לו קודם לכן כגון שלא ימכור ברחוק כו' : כדי גאולתו . כלומר אם השיג כדי לגאול הכל בבת אחת גואל ואינו רשאי לגאול לחצאין : למימרא . דומצא דכתיב והשיגה ידו ומצא דהשתא משמע כלומר למצא מאחר שמכר : ומצא . את רעהו ומת והוא ינוס שנמצא כבר הוא פרט לאם המציא את עצמו שפטור : מה והשיגה ידו . משמע לאחר שמכר דאם השיגה בשעת מכירה לא הוה מוכר : אף ומצא . משמע נמי השתא אחר שמכר ובהקדש מותר בכולן למכור כו' ול"ג בקדש וכן כולן זה חומר בהדיוט מבהקדש (בהקדש) שרשאי לעשות כל אלו להוציאו מיד הקדש] : הורע כחו . שאינו לוה וגואל כדאמרן : (אף כך) [אבל] במקדיש שדה אחוזה הואיל והורע כחו בענין אחד יפה כחו בענין אחר הלכך בהקדש מותר בכולן :

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"א מהלכות עבדים הלכה ט :

כ ב מיי' פ"ז מהלכות רוצח הלכה ט :

כא ג מיי' פ"ה מהלכות ערכין הלכה ג :

[עירובין כט. סוטה מה.]

כב ד מיי' פי"ד מהל' שמיטה הלכה יג :

כג ה מיי' שם הל' יז :

כד ו מיי' פ"ד מהל' ערכין הלכה יט :

שיטה מקובצת

א] לאביי מכדי איכא למידרשינהו הני קראי לקולא : ב] תהא אתה אוכל : ג] קרקע מכאן אמרו : ד] לידו עד שמוכר את : ה] ביתו . עיין רש"י (דף כ ע"ב): ו] ענינא לא כתיבא ניחא לאיניש דלזבין ליה ברתיה תיב' ליתא נמחק: ז] קרא דתנא דבי : ח] והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים : ט] נחמיר עליה אמר : י] ואימא היכא דעביד תרתי פרש"י ואימא ה"ק היכא דפלח ליה כו' וקשה כיון דלא איירי בהשביח או הכסיף ולעולם הוא נותן כאשר קנאו לפי שניו למה לי ונמצא בפירושי הר"ר אליקים ז"ל ואימא להכי אתי הני קראי להיכא דעבד תרתי שני דשמיטה ופיישי ארבע שני והרי הוא כנגאל יהיב דמי דארבע שנאמר לבעליו מכסף מקנהו לפי חשבון הדמים שקנהו והיינו אם עוד רבות בשנים שעבד פחות מחצי שבוע ונתן לו דמי ארבע שנים שנשארו לפי חשבון שקנאו ואם מעט נשאר בשנים היינו היכא דעבד ארבע ופיישי תרתי ועכשיו הוא נגאל ליתיב ליה דמי תרתי שני כפי שניו לפי חשבון (שהוא שוה) [שנשתיירו] עתה להכי אתי ולא להקל עליו לעולם כדקא דרשת עכ"ל וכן מצאתי בני' רש"י כת"י : יא] כדי גאולתו הוא: יב] אליעזר בן יעקב אם: יג] ראשו עי' תוס' (סנהדרין דף פו מכות דף ח): יד] והכא מצא דומיא: טו] הריני משבח במקומי שאני דורש ובקי : טז] ישראל דומין לי כקליפת השום: יז] ועשה סחורה : יח] תני לא הרגיש : יט] בריביתא וריבית כתיב את ד' נמחק : כ] ונעשה כומר שנמכר לעבודת כוכבים לחטוב עצים והשאר נמחק : כא] שנה מרובה מחבירתה תיבת יתירה נמחק : כב] הגרזן חייב גלות פרט לממציא הרוג את :

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ניחא וכו' ליה הס"ד ואח"כ מ"ה קמיגרע פדיון בתו :

◆

גליון הש"ס

גמ' לסוף שלוה ברבית . נ"ל לסוף מוכר את בתו לא באת לידו עד שלוה ברבית :

מבנה (מיקב) △ קושיות ▽ תשובות

נושא: כמה קשה אבקה של שביעית

מבנה: ◇ שלבי עונשו של מי שסוחר בפירות שביעית

נושא: מהי משמעות המלה "ומצא" (השתא—מעיקרא)

נושא: המקור דבהקדש אין גואל לחצאין

*כדאמרינן נגאל [illegible]

*בתוך סוגריים אלו [illegible] אחרים נמצא הערות [illegible] באמצע [illegible]

**סוגריים [illegible] סוגריים [illegible] קושיא [illegible]

ויקרא כה:כה כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו [illegible] הקרוב [illegible] ממכר [illegible] והשיגה [illegible] ומצא [illegible] גאולתו

דברים יט:ה ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי

---

*) בכ"י שיטה מקובצת נתייחס הפירוש מכאן ועד סוף המסכת לרבינו אליקים בן קלונימוס ז"ל . אולם בכ"י רומי נתייחס להרגמ"ה ז"ל .

א) נראה דצ"ל ואם עליה הלכך כי נגאל נמי אם עליה וידו על העליונה .